

PRIZADEVANJA ZA ZEDINJENO SLOVENIJO V HABSBURŠKI MONARHIJI

- **MARČNA REVOLUCIJA 1848**

- marčna revolucija je na Dunaju pometla Metternichov absolutistični režim – meščani na Slovenskem so pozdravili politično spremembo v prestolnici in obljubo po konstituciji in političnih pravicah; ustanavljali so meščansko gardo oz. narodne straže, ki naj bi skrbele za red in varnost

- na slovenskem podeželju so kmetje razumeli spremembo režima kot konec fevdalnega gospostva, tako je meščanska revolucija 1848 sprostila še zadnji protifevdalni kmečki upor na Slovenskem, ki je skupaj s podobnim kmečkim gibanjem po vsej monarhiji privedel do *dokončne odprave fevdalnega sistema* s cesarskim manifestom septembra 1848

- razne skupine Slovencev in nekateri posamezniki so sestavili in objavili slovenski narodnopolitični program – že konec marca 1848 sta bila objavljena program skupine slovenskih izobražencev na Dunaju in program stolnega kaplana v Celovcu, v aprilu in maju pa so programe objavile še druge slovenske skupine in društva – vsi so zahtevali zedinjenje vseh slovenskih dežel v enotno deželo Zedinjeno Slovenijo, v kateri se bo slovenski jezik uporabljal tudi v šolah in uradih; ta slovenska dežela naj bi v okviru avstrijskega cesarstva uživala neko narodno avtonomijo s svojim deželnim zborom = **PROGRAM ZEDINJENE SLOVENIJE**, ki je postal slovenski politični program za prihodnjih sto let

➤ program je bil postavljen na demokratičen temelj človeške in narodne enakopravnosti, na temelj naravnega in ne zgodovinskega prava – vendar takšna načela v tedanji Avstriji niso zmagovala, saj so buržoazije in elite zavračale vsako avtonomijo Čehov ali Slovencev

□

Slovinci za uresničitev svojega političnega programa v revolucionarnem letu niso imeli učinkovitih instrumentov moči, ne vojaških polkov ne slovenskega političnega zastopstva, ki bi branilo slovenski narodni interes

- maja so na pobudo dunajskih Slovencev slovenska politična društva v domovini začela zbirati podpise za Zedinjeno Slovenijo, ki so jih nameravali predati cesarju

- Slovenci leta 1848 svojega dobro premišljenega in perspektivnega programa niso mogli uresničiti, tega leta jim je bila priznana le etnična individualnost, ime in celotnost + z ukinitvijo monopola plemstva na udeležbo v političnem življenju je bila rojena možnost za vstop slovenskega naroda v politično življenje

- marčni revoluciji je sledilo desetletje **BACHOVEGA ABSOLUTIZMA**

- v tem času Slovenci brez ustavnih in demokratičnih pravic niso mogli politično delovati

- v tem času pa je bila izpeljana zemljiška odveza z določitvijo odškodnine, ki so jo morali plačati kmetje ob državnih davkih v prihodnjih dveh desetletjih

- izpeljana je bila moderna upravna razdelitev na občine, ki so pomenile osnovno celico razvoja politične demokracije, in na okraje

- razvijala se je industrija, leta 1857 je stekla južna železnica vse do Trsta

- **UVEDBA USTAVE IN POLITIČNE DEMOKRACIJE (leto 1860)**

- med Slovenci je v tem času rasla splošna politična in narodnopolitična zavest

- to se je zelo jasno izrazilo na volitvah v deželne zbore leta 1867, kjer je neke vrste slovenska narodna stranka dosegla zmago v kranjski deželni zbor, v ostalih deželnih zborih pa je svoje zastopstvo zelo povečala

- **TABORI oz. NARODNI SHODI NA PROSTEM**

- nastali so kot instrument političnega pritiska na vladajoče kroge v monarhiji □ *zahteve*:
  - v demokratičnem duhu naj ugodijo Slovincem in jim dopustijo združitev slovenskih dežel v avtonomno Zedinjeno Slovenijo znotraj monarhije
  - v vse osnovne in srednje šole na Slovenskem naj se vpelje slovenščina kot učni jezik
  - uradovanje v slovenščini do najvišjih deželnih instanc na Slovenskem
  - poveljevanje slovenskim vojakom v slovenskem jeziku
  - na vsakem taboru so postavljali še posebne lokalne gospodarske in prosvetne zahteve

- prvi tabor je bil avgusta 1868 v Ljutomeru, nato so se prirejali tri leta (bilo jih je 34)
- na taborih so družno nastopali vsi sloji slovenskega prebivalstva, zlasti kmetje in meščanstvo, ne glede na ideološke in politične razlike; tako so tabori pomenili nekakšen vsenarodni plebiscit za Zedinjeno Slovenijo, na katerem je slovenski narod nastopal družno
- v taborskem gibanju so bili vodilni mladoslovenci oz. liberalci

- sredi 60. let 19. stoletja je Slovence zadel hud udarec □ leta 1866 je morala Avstrija po izgubljeni vojni s Prusijo Italiji odstopiti Benečijo; tako so bili od matice naroda odrezani *Beneški Slovenci*, ki so postali narodno nezaščiten manjšina v italijanski državi

- **ZADNJA TRETJINA 19. STOLETJA NA SLOVENSKEM** = čas hitrega in vsestranskega razvoja

- čas težke gospodarske krize v kmetijstvu zaradi dodatnih bremen zemljiške odveze, odpravnine otrokom, ki zapuščajo kmetije zaradi prenaseljenosti na podeželju in se ne morejo zaposliti v prepočasi razvijajoči se industriji □ veliko izseljevanje presežnega dela Slovencev v druge evropske dežele in v Ameriko
- ustanovitev dveh velikih industrijskih podjetij, ki sta zadržali za nadaljnih sto let pomembno mesto v slovenskem gospodarstvu: Kranjska industrijska družba z železarno na Jesenicah in Trboveljska premogokopna družba
- hitri industrijski razvoj Trsta, ki je ležal na slovenskem etničnem ozemlju, čeprav je bilo v njem dve tretjini prebivalstva italijanskega
- hiter in viden kulturni in prosvetni napredek: ob koncu stoletja je vse slovensko podeželje prepreženo z mrežo osnovnih šol, Slovenci so med narodi monarhije takoj za Nemci in Čehi po številu pismenih
- velika kulturnoumetniška ustvarjalnost, ki sledi srednjeevropskim in zahodnoevropskim tokovom (literatura moderne s Cankarjem, Župančičem, Kettejem in Murnom, realistično slikarstvo, ...)
- ob koncu 19. stoletja je novo krščansko socialno gibanje s Krekom na čelu uspelo znatno izboljšati kmečki položaj, tako da kmetje niso več prodajali svojih kmetij in se je izseljevanje močno zmanjšalo
- slovenski narod je politično organiziran v treh političnih strankah, ki so se razlikovale po svoji socialni bazi, močno pa so si različne tudi po svoji idejni in politični usmeritvi:
  - Katoliška narodna stranka (vodilna slovenska politična sila)
  - Liberalna stranka
  - Socialdemokratska stranka

- ob koncu stoletja se je začel načrt in hud dvojni imperialistični pritisk na slovensko ozemlje: s severa poskus vzpostavitve nemškega mostu do Trsta, z zahoda pa italijansko iredentistično gibanje z zahtevami po delu slovenskega ozemlja (Goriška, Trst, Istra) □ o Slovincih pa je v tem času že mogoče govoriti kot o popolnoma izoblikovanem narodu

oziroma naciji v modernem smislu; to se je kazalo v narodno-politični zavesti širokih narodnih slojev in njihovih zahtevah za politično avtonomno Zedinjeno Slovenijo in v odporu zoper vladajoče nemštvo

• POLITIČNA PRIZADEVANJA OD KONCA 19. STOLETJA DO 1. SVETOVNE VOJNE

- slovenske narodne elite, politične in kulturne, je preveval **strah pred germanizacijskim pritiskom** – ustvarila se je predstava, da lahko temu pritisku kljubujejo le z narodno politično avtonomno Zedinjeno Slovenijo – vanjo naj bi bile zajete vse dežele, ki jih je večinsko naseljeval slovenski narod, razmejene od Nemcev in Italijanov po jasno vidnih etničnih mejah, ki so se izoblikovale od časa načrtnega potujčevanja slovenskega ozemlja do nastopa imperializma

- do leta 1897 je Katoliška narodna stranka gradila svojo strategijo avtonomne Zedinjene Slovenije s pomočjo idejno sorodne nemške krščanske socialne stranke

- nato si je začela iskati nove zaveznike za rešitev slovenskega narodnega vprašanja in se odločila za politično sodelovanje in *povezovanje s hrvaško stranko prava*, ki se je zavzemala za vzpostavitev velike hrvaške države v okviru habsburške monarhije

➤ slovenski katoliški politiki so računali, da bodo s pomočjo Hrvatov in njihovega boljšega narodno-političnega statusa, s sprejemanjem hrvaškega političnega programa mogli rešiti slovensko narodno vprašanje ter zajeziti nemški in italijanski imperialistični pritisk

➤ slovenski katoliški politiki in z njimi tudi liberalni so se zato l. 1898 **priklonili trializmu** = politični koncepciji vključitve Slovencev v hrvaško državo, ki naj bi postala tretja enota habsburške monarhije

- ta odločitev je imela usodne in dolgotrajne posledice za slovenski narodni razvoj, čeprav je bila poudarjanje narodnega bratstva in solidarnosti s Hrvati verjetno edina mogoča slovenska politična strategija v danem položaju

• PRVA SVETOVNA VOJNA in ODCEPITEV SLOVENCEV OD AVSTRRIJE

- med prvo svetovno vojno se je politični pritisk na Slovence še povečal, tako od notranjih nasprotnikov v monarhiji kot od zunanjega sovražnika – od zunaj je Slovence eksistenčno ogrožal **italijanski imperialistični pritisk**, zlasti po sklenitvi londonskega pakta med Italijo in antanto aprila 1915 (Italiji je za vstop v vojno na antantni strani obljubljal precejšnja ozemlja habsburške monarhije)

- slovenski narodno-politični izgledi so se še poslabšali spomladi 1916, ko so nemške politične stranke v Avstriji v svojem političnem programu zahtevale takojšen ustavni akt, s katerim bi celo avstrijsko državno polovico preobrazili v *nemško nacionalno državo*

- s tem bi bila češki in slovenski narod zapisana narodni smrti, zato se je slovensko politično vodstvo na čelu s Krekom in Korošcem znova zateklo po pomoč k hrvaškim pravašem – z njihovo podporo so Slovenci uspeli združiti vse poslance jugoslovanskih dežel v dunajskem parlamentu v jugoslovanski poslanski klub in na zasedanju 30. maja 1917 podati svojo narodnopolitično zahtevo = **MAJNIŠKA DEKLARACIJA**, ki je le še v bolj radikalni in jasni obliki ponovila stare slovensko-hrvaške trialistične zahteve:

➤ na osnovi narodnega načela in hrvaškega državnega prava takojšnja združitve vseh ozemelj monarhije, na katerih žive Slovenci, Hrvati in Srbi v enotno in samostojno državno telo, zgrajeno na demokratični podlagi pod žezlom habsburške dinastije

➤ zahtevajo ukinitvev dualizma, spremembo ustave in vzpostavitev tretje – jugoslovanske državne enote v monarhiji

- te deklaracije ni podprl noben odločilen dejavnik v habsburški monarhiji, toda slovensko narodno vodstvo je od jeseni 1917 organiziralo vsenarodno gibanje v podporo deklaraciji
□ nezmožnost doseči sporazum z dunajskimi elitami je v slovenski narodni politiki samo podžigalo radikalizem in nasprotje do Avstrije

- od spomladi 1918 se je slovensko vodstvo že odločalo tudi za **razhod s habsburško monarhijo** (vzrok je popolno nerazumevanje in nasprotovanje dunajskih vladajočih krogov in Nemcev iz slovenskih dežel slovenski narodni avtonomiji in Zedinjeni Sloveniji!), 16. avgusta 1918 so v Ljubljani ustanovili *Narodni svet za Slovenijo in Istro*, kot del bodočega osrednjega Narodnega odbora Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu (Slovence je namreč najbolj skrbelo, da jih avstrijska politika ne bi odrezala od njihovih hrvaških zaveznikov, tako da bi Hrvate zadovoljila z dodelitvijo trialističnega državnopravnega statusa, Slovence pa obdržala v svoji državni enoti in jim dala le skromno kulturno avtonomijo)

- septembra 1918 je ustavnopravni odsek Narodnega sveta za Slovenijo sprejel načrt, kako naj bo urejena bodoča jugoslovanska država □ federacija treh enot: Slovenija z Istro, Hrvaška in Slavonija z Vojvodino, Bosna in Hercegovina z Dalmacijo; Korošec pa je že opozarjal, da lahko pride do združitve s Kraljevino Srbijo in bi bila četrta enota Srbija

- to so bili računi brez krčmarja, saj so dejansko 6. oktobra 1918 v Zagrebu ustanovili le Narodno viječe Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki se je proglasilo za najvišje politično telo teh narodov

□ 29. oktobra 1918 sta hrvaški sabor v Zagrebu in velika ljudska manifestacija v Ljubljani istočasno proglasila **ustanovitev samostojne države Slovencev, Hrvatov in Srbov = DRŽAVA SHS**